

GÖNÜL HANIM, BOZKURLAR, AĞRI DAĞI EFSANESİ ROMANLARINDA KÖKEN MİTİ¹

MUHARREM KAYA*

İnsanlık, var olduğundan beri evreni, hayatı anlamlandırmaya, kendini ifade etmeye çalışmıştır. Bu çabaların sonucunda, ilkel toplumlar itibarıyla bakıldığında mitler oluşmuştur.

Mit, ilkel toplum ve insanın dünya, nesnelere ve insan davranışlarının kökeni, sebebi hakkında ürettiği inançlar, törenler ve uygulamalardır. On dokuzuncu yüzyılda başlayan mitoloji üzerine çalışmalar, yirminci yüzyılın ikinci yarısından sonra, özellikle mitolojinin içinden bakışla, mitlerin mahiyeti hakkında araştırmalara yönelmiştir. Bu çalışmaların sonucunda etnolog, sosyolog, tarihçi ve din adamlarına göre mit, kutsal gelenekler, ilkel inanışlar, örnek modeller anlamını kazanmıştır.² Mitlerde, tanrıların kökeni, nasıl oluştuğu (teogoni), evrenin ve evrendeki dünyadaki şekillenmelerin nasıl oluştuğu, varlıkların nasıl yaratıldığı (kozmogoni), insanın oluşumu (antropogoni), insanla, dünyanın sonu (eskatoloji) üzerine hikâyeler anlatılır. Mitlerin henüz yaşanmakta olduğu ilkel toplumlarda bu mitik hikâyeler, gerçek hikâyeler ve yalancı hikâyeler diye ikiye ayrılır. Burada gerçek ve yalancıdan kasıt, inanç özelliği taşıyıp taşıyamamasıdır. Dünyanın, insanın, varlıkların, kavramların ilk ortaya çıkışıyla ilgili anlatılan hikâye kutsal olarak kabul ediliyorsa, o gerçektir. Artık inanılmayan, kutsallığını yitirmiş bir hikâye ise yalancıdır. Bu yalancı hikâyeler, halk anlatı geleneğinde, efsane, masal, destan, menâkıbnâme, halk hikâyesi, meddah hikâyesi şeklinde bir gelişim zinciri oluştururlar.³ Halk anlatı türlerinin bu gelişimi elbette ki toplumların dinî, tarihî, kültürel, sosyolojik değişimlerinin de izlerini taşır.

Mitolojiden romana gelene kadar, anlatılanlar, toplumun yaşadıklarına ve toplumdaki inanışlara, isteklere, korkulara dayandığı için ortak malzemelerin bu türlerce kullanıldığı görülür.

Bunlardan birisi de köken mitidir. Kökenle ilgili mitler, dünyanın yaratılışıyla bağlantılıdır ve kökene dönüş isteğini de içinde barındırır. Kökene dönüş, yaratılışın o

* Dr., Mimar Sinan Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Görevlisi.

¹ Marmara Üniversitesi'nce düzenlenen Destan Sempozyumu'nda, "Gönül Hanım, Bozkurtlar, Ağrı Dağı Efsanesi Romanlarında Mitolojik Bir Unsur Olarak Kutsal Mekân" başlığıyla 23 Kasım 2000 tarihinde sunulan bildirinin genişletilmiş şeklidir.

² Mircea Eliade, *Mitlerin Özellikleri*, çev. Sema Rifat, Simavi Yayınları, İstanbul, 1993, s. 9.

³ Bu gelişim zinciri ve bu türlerin benzerlikleri, farklılıkları için bkz. Muharrem Kaya, *Romanlarımızda Türk Destanlarının Devamı*, yayınlanamamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiye Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 1999, s. 12-17.

güçlü, anlamlı, kutsal anına geri dönüşü içerdiği için önemli bir mit halini almıştır.⁴ Çünkü kökene dönüşü çeşitli törenlerle gerçekleştiren insan, o kutsal zamanda ve mekândaki kutsal güçten de faydalanmış olur.

Mircea Eliade, köken mitini kozmogoni mitiyle bağlantılı olarak ele alır. Evrenin, dünyanın yaratılışında gök, yer ve yer altı, yani tanrılar, insanlar ve ölümler dünyası birleşmiştir. Bütün bu unsurları bir araya getiren, merkez konumdaki dağ, ağaç, sarmaşık, merdiven, temel direk birer merkez simgesi olurlar. Bunların haricinde bir ülke, şehir, tapınak da bir evren imgesini ve dünyanın merkezini temsil edebilmektedir.⁵

Bu mitolojik unsurlar Türk mitolojisinde de yer alır. Çalışmamızda bu unsurların, bazı romancılarımız tarafından hangi amaçlarla ve nasıl dönüştürülerek kullanıldığı üzerinde durulacaktır.

Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun, önce 1920 yılında *Tasvî-i Efkâr* gazetesinde tefrika edilen, sonra 1971'de kitap olarak yayınlanan *Gönül Hanım* adlı tezli romanında, kökene dönüşün heyecanını anlatan bölümler yer alır. Roman, esir bir asker olan Mehmed Tolun Bey'in, bir Tatar kızı olan Gönül Hanım'ın yardımıyla arkadaşlarını toplayıp Türklerin ana yurdu olan Orhun vadisini ziyarete gitmeleri, sonra İstanbul'a kaçışları ve Mehmed Tolun Bey'le Gönül Hanım'ın aşkları üzerine kuruludur.

Yazar, roman kahramanlarından Bahadır Bey'in ağzından Orhun ve Turfan âbidelerinin bulunduğu yerleri "atalarımızın, millî nâmusumuzun beşiği olan ilk yurdlarımız"⁶ olarak gösterir. Bilindiği gibi Ziya Gökalp de bu düşünceleri ileri sürmektedir ve onun etkisi Türkçülük üzerinde çok belirgindir. Bu yerler, milliyetçi roman kahramanları tarafından öyle bir kutsallığa sahiptir ki "Orhun vadisini Karakorum, Karabalgasun, Koşuçaydam harâbelerini, bu Moğolların, Uygurların ve Türklerin üç eski başkentini -Kâbe'yi tavaf eder gibi- ziyaret"⁷ etmek isterler. Bu ziyaret gerçekleşince de Macar Kont Bela'nın ağzından şu yüceltici sözler çıkar: "Şimdi, ulvî mânâlarıyla, Karakorum sahrâlarının göklerini binikiyüz yıl sonra tekrar çınlatığımız şu anda, bu âbidede ecdâdımız bize azim ve fedakârlık tavsiye ediyor. Bugün benim İncil'im Kül Tigin Kitâbesi'dir. Bu dakika, onunla nurlanmış bulunuyorum. Şu yazılar öyle ilâhî bir kitabın satırlarıdır ki, sanki gökten bugün bana inmştir."⁸

Bu kutsallaştırmanın sebebi nedir?

Romanın tefrika edildiği yıl, bir imparatorluğun yıkıldığı, yeni bir Türk devletinin ölüm kalım mücadelesi verdiği bir döneme rast gelir. Türkçü hareketin ve düşüncenin özellikle II. Meşrutiyet'ten sonra güç kazandığı dikkate alınırsa bu Türkçü yazarın kuruluşu millî benlikte aradığı görülecektir.

Yukarıdaki alıntılardan anlaşılacağı üzere bu romandaki Türk milliyetçileri için Türklerin atalarının yaşadığı bu yerler kutsaldır. Mitik zihniyete sahip ilkel toplum insanların inandıkları gibi bu roman kahramanları da bu kutsal mekânları kendi

4 Eliade, a.g.e., s. 36-39.

5 Mircea Eliade, *Kutsal ve Dindışı*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Gece Yayınları, Ankara, 1992, s. 1-46.

6 Müftüoğlu Ahmed Hikmet, *Gönül Hanım*, haz. Fethi Tevetoğlu, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1971, s. 7.

7 Müftüoğlu, a.g.e., s. 9.

8 Müftüoğlu, a.g.e., s. 96-97.

dünyalarının merkezi olarak görürler. Türklük dünyasının merkezi, kökeni olan bu yerlerde Türkler, milliyetçilik açısından altın çağlarını yaşamışlardır. Bu kutsal mekânın, Türklüğün var oluşunun kutsal gücünü taşıdığına inanarak, roman kahramanları, tıpkı Kâbe'yi tavaf eden müminler gibi ziyaret ederler. Burada, roman kahramanlarının istekleri, hacca giden bir müminin, peygamberin yaşadığı o kutsal zamana ve mekâna, yani Asr-ı Saadet'e yakınlık isteğiyle benzerlik gösterir.

Yirminci yüzyılın başında zor günler yaşayan Türklerin, bu yüzden kökene sığınmak istemeleri normaldir. Bu yerlerin ne kadar bakımsız olduğunu gören, roman kahramanları, köken mitini daha gerçekçi bir şekilde yaşatırlar. Siyasî sebeplerle merkez, Orhun vadisinden, İstanbul'a kayar.

Yazara göre Türkleri içinde bulunduğu zor durumdan kurtaracak olan taklit değil, millî benliğe, kökene dönmektir.⁹ Bu köken, Türkleri medenî milletler seviyesine çıkarmak için gerekli millî gururu kazandıracaktır.¹⁰ Türklerin birliğini savunan Mehmed Tolun, İstanbul'un medeniyet merkezi olması gerektiğini de ileri sürer.¹¹ Asya'da ve Avrupa'da bulunan Türkleri eğitim yoluyla aydınlatmak için en uygun merkez İstanbul, en uygun dil de İstanbul Türkçesi'dir.¹²

Romanın bu bölümleri adeta Türk milliyetçiliğinin çalışma programı gibidir. Kökenden alınan güçle artık yeni bir siyasî yapı oluşturulmak amaçlanmaktadır. Eski mitolojik merkez, köken, yerini siyasî merkeze, İstanbul'a bırakmıştır.

Cumhuriyet kurulurken vatan sınırları Misak-ı Millî ve diğer devletlerle yapılan anlaşmalarla belirlenmiş ve halkın çoğunluğundan meşruiyetini alan bir yönetim anlayışı benimsenmiştir. Yazarın bu romanında dile getirdiği dünya Türklerinin birliği, toplunun, ancak, asil ailelerin, âyânın, beylerin yönetiminde ilerleyebileceği¹³ düşünceleri Cumhuriyet'in kuruluş ideolojisine uygun değildir. Bu sebeplerden dolayı olmalıdır ki bu eser tefrika edildikten yaklaşık 50 yıl sonra kitap hâline getirilebilmiştir.

Nihat Atsız'ın 1946'da *Bozkurtların Ölümü* ve 1949'da yayınlanan *Bozkurtlar Diriliyor* adlı birbirinin devamı olan romanları *Bozkurtlar* adıyla bilinir. Bu romanlarda Gök Türklerle Çinlilerin savaşması, Türklerin yenilip Çin'de esir edilmesi, daha sonra Türklerin ana yurtları olan Ötüken'e geri gönderilmesi ve Çinlilere isyan edip tekrar devlet kurmaları anlatılır.

Ötüken, bu romanlarda, Türklerde devletin yönetimi ve milletin hayatını sürdürmesi açısından merkez konumdadır. Türkler, Çinlilere esir düşüp ziraatle uğraşmaya başlayınca millî benliklerini yitirme tehlikesiyle karşılaşır. Sadece toprağa bağlı kalmak onları açlığa sürükler, halbuki Ötüken'de avcılık yapıp hayvan yetiştirdikleri için aç kalmazlar. Ağaçtan yapılmış Çin evlerinde oturmak da onlara ağır gelir.¹⁴

Türklerdeki savaşçı ruhu yaşatmak için Kür Şad ve Bügü Alp, onları Çin kağanına asker yaparlar. Hepsinin amacı, uygun bir zamanda isyan edip ana yurda, kökene yani Ötüken'e geri dönmektir. Bu yolda ilk isyan başarısızlıkla sonuçlanır; fakat isyanda ölen kırk bir yiğidin ruhu, mitolojide tanrıların mekânı olan bir dağa yükselir. "Bir

9 Müftüoğlu, a.g.e., s. 6.

10 Müftüoğlu, a.g.e., s. 8.

11 Müftüoğlu, a.g.e., s. 20.

12 Müftüoğlu, a.g.e., s. 22.

13 Müftüoğlu, a.g.e., s. 61.

14 Nihat Atsız, *Bozkurtlar*, Ötüken Yayınları, 11. baskı, İstanbul, 1977, s. 296-297.

eliyle tuğu yükseltirken, öreki eliyle duman alana bir işaret yaparak “kalkın” diye haykırdı. Kırk şehit birden kalkular. Kür Şad eliyle ilerde bir yeri gösterdi. “Oraya” diye gürlledi. Gösterdiği yer Tanrı Dağı idi. Tepesinde ataların ruhu dolaşıyordu. Kırk bir şehidin ruhu bir fırtına gibi, bir musiki gibi, bir ışık gibi akarak Tanrı Dağı’na doğru yürümeye başladılar. Onları orada, başlarında Alp Er Tunga olan atalar kafilesi bekliyordu.”¹⁵

Bu alıntıdan da anlaşılacağı üzere hem Kür Şad ve kırk yiğit hem de Tanrı Dağı, atalar kültü çerçevesinde kutsallaştırılır. Tanrı Dağı, bütün yiğit, savaşçı Türklerin ruhlarının toplandığı bir makamdır adeta.

Türk mitolojisinde, dağların, yüksekliklerinden dolayı göğe, dolayısıyla Tanrı’ya yakın oldukları düşünülmüş, kutsallaştırılmıştır. Hun Türklerinde, ölen hakanların mezarlarının büyük dağlarda bulunduğu da bilinir. Ayrıca Anadolu’da ve Orta Asya’da pek çok yerde dağ evlialarıyla ilgili inançlar vardır.¹⁶ Romanda yer alan dağın kutsallaştırılması unsuru, bu yazının başında açıklandığı üzere, Türk mitolojisiyle de ortaklık göstermektedir.

Aynı şekilde kutsallaştırılan Ötüken’e dönmek, *Bozkurtlar Diriliyor* romanında ele alınır. Kür Şad’ın liderliğindeki isyandan sonra korkan Çin kağanı, Türklerin Çinleştirilemeyeceğini düşünür ve onları köklerine, yani Ötüken’e gönderir. Böylelikle bu isyan sayesinde Türkler, ruhlarının bozulmasını engellemiş, köklerine, ana yurtlarına dönmüşlerdir. Gök Türkler, Ötüken’e döndükten sonra da tekrar eski güçlerini kazanmışlar, devletlerini kuracak güce erişmişlerdir. Çünkü Ötüken, kutlu yerdir, ayrıca orada doğan da kutludur.¹⁷ Bu kut ne zaman etkisiz hale gelmiştir? Türkler, Çin’in ipeğine, kadınına, parasına kanıp yoldan çıkınca; töre bozulunca. Orhun Âbideleri’nde de aynı konuların üzerinde durulur.

Bu romanda Ötüken, hem Türklerin yönetim ve yaşam merkezi hem de Türkler için evrenin, dünyanın, insanların ve ata ruhlarının merkezi olmasıyla önemlidir. Romanda, Ötüken’de Türklük töresinin hakim olduğu yönetim varlığını sürdürdüğü sürece Türkler, altın çağlarını yaşarlar. Ne zaman ki kendi dünyalarının merkezi, kökeni Ergenekon’da töre bozulur, Çinliler kutsal mekâna girer ve yönetimi etkiler, o zaman Türklerin zor günleri başlar. Bu zorluklar da yine kökene dönerek atlatılır.

Gök Türklerin, “Ötüken ana” diye kutsallaştırdığı Ötüken Dağı¹⁸ gibi başka dağlar da romanlarda yer almıştır. Bunlardan birisi de Yaşar Kemal’in *Ağrı Dağı Efsanesi* adlı eserinde yer alır.

Romanda, Beyazıt paşası Mahmut Han’ın atının kaçıp Ahmet’in evinin önüne gelmesi, atın iade edilmemesi üzerine Mahmut Han’ın Ahmet’e ve köylülere baskı yapması; paşanın kızı Gülbahar’ın zindandan kurtardığı Ahmet’le kaçması; paşanın, ikisinin evliliğini, Ahmet’in Ağrı Dağı’nın zirvesinde üç gün içinde ateş yakması şartıyla kabul edeceğini bildirmesi, Ahmet’in ateşi yakıp Gülbahar’la biraraya gelmesine rağmen Gülbahar’ın onu zindandan kurtarabilmek için zindancıbaşı Memo’ya saçından bir tutam vermesini öğrenince kendini Ağrı Dağı’nın yamacındaki Küp Gölü’ne atması anlatılır.

15 Atsız, a.g.e., s. 376.

16 Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi*, II. Cilt, TürkTarih Kurumu Yayını, Ankara, 1995, s. 430, 437,438.

17 Atsız, a.g.e., s. 388.

18 Ögel, a.g.e., s. 439.

Romadaki bu olayları bir tanrı konumunda seyreden Ağrı Dağı, mitolojide kutsal kabul edilen eski Yahudilerin Sina, Arapların Arafat, Yunanlıların Olimpos, Hintlilerin Himalaya, Moğolların Burhan-Kaldun, Altaylı Türk boylarının Altay Dağı, Çelik Dağı, Altın Dağı gibidir.¹⁹

Eserde Ağrı Dağı, mitolojide dünyanın eksenini temsil eden dağ olarak belirtilir: "Ağrının tam tepesinde bir ateş harmanı vardır. Doruğun tam ortasından bir kuyu dünyanın ortasına iner. İlk ateş bu kuyudan alınmıştır. İnsanoğlunun gördüğü ilk ateş Ağrıdağının yüreğindeki ateştir. İnsanlar bu ateşi almak istemişler, almışlar da..."²⁰ Romanda önemli bir yere sahip olan Ağrı Dağı, alıntından da anlaşılacağı üzere, yaratılışın başlangıcından beri var olan merkezi, kutsal bir mekândır. Yunan mitolojisindeki Prometheus'un tanrıların mekânı Olimpos'tan, insanlara getirmek için ateşi çalmasına benzer bir efsanenin anlatıldığı bu bölüm aslında Ağrı Dağı'nın ne kadar güçlü ve geçit vermez olduğunu belirtmek için kullanılmıştır. Yukarıdaki alıntının devamı olan satırlarda bu daha iyi anlaşılır: "Tam bu sırada Ağrı uyanmış, bakmış ki ateşi koparan başını almış gidiyor. Hemen eli ateşli adamı orada, olduğu yerde yakalamış, durdurmuş. Adamı da, elindeki ateşi de o anda, orada dondurmuş. Ağrıdağının yamaçları böyle taş olmuş adamlarla dolu."²¹

Ağrı Dağı'nın kişileştirilerek anlatılması sadece bununla sınırlı değildir. Romanda Ağrı Dağı'nın zulme, kötülüğe öfkесinin anlatıldığı efsanede de aynı özellik görülür. Bu efsanede birbirini seven çobanla bey kızına, beyin ve adamlarının kötülük yapması, kızın ve çobanın Ağrı Dağı'na saklanması, iki sevgiliyi gizleyen Ağrı Dağı'nın bu zulme öfkelenip köyleri cezalandırması anlatılır. "Ağrıdağı zulme, kötülüğe öfkelenmiş, kaldırmış bir parçasını bunların üstüne yollamış. On beş köy tek mil canlısıyla dağın altında kalmış. Dağ yutmuş onları..."²² Efsanede, zulme uğrayan âşıkların Ağrı Dağı'na sığınması, kutsal dağların tanrıya yakınlığı sebebiyle tanrıya sığınma olarak da yorumlanabilir.

Bu şekilde canlı bir varlık olarak gösterilen Ağrı Dağı'nın benzerlerine Dede Korkut Kitabı'nda Gökçe Dağlar olarak rastlarız. "Dede Korkut'ta dağlar bir dağ gibi değil; hisler ve duygular ile yüğrulmuş, kişilik kazanmış, birer varlık olarak karşımıza çıkarlar."²³ Dağları canlı bir varlık olarak görmek, animizm inancıyla bağlantılıdır. Bu inanca göre tabiattaki çeşitli varlıkların içinde kutsal ruhlar vardır. Bu yüzden dağ, ağaç, su, orman vs. kutsanmış, birer kült halinde varlıklarını sürdürmüşlerdir.

Romanda Ağrı Dağı, hem tanrı konumunda kutsal bir yeri hem de Ağrı Dağı'nın çevresinde yaşayan halkı temsil edecek şekilde kullanılmıştır. Yaşar Kemal, anlatıcının ve roman şahıslarının anlatımları aracılığıyla bu örtüşmeyi yapar. Mesela, Şeyh, Mahmut Han'dan bahsederken şöyle der: "Bunu bizim yanımıza bırakmaz. Ağrıdağının başına iş açar. Bir şey değil çoluk çocuğu öldürür."²⁴ Roman anlatıcısı, Mahmut Han'ın Gülbahar'la Ahmet'e baskı yaptığını öğrenen halkı anlatırken şu

19 Abdülkadir İnan, "Türk Boylarında Dağ, Ağaç (Orman) ve Pınar Kültü", *Makaleler ve İncelemeler*, C. 2, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, s. 253.

20 Yaşar Kemal, *Ağrıdağı Efsanesi*, Toros Yayınları, İstanbul, 1993, s. 107.

21 Yaşar Kemal, a.g.e., s. 107.

22 Yaşar Kemal, a.g.e., s. 104.

23 Ögel, a.g.e., s. 441.

24 Yaşar Kemal, a.g.e., s. 90.

ifadeleri kullanır: “Zindanın kuyusundaki kızın üstüne dengbejer türküler çıkardılar, çobanlar, bilirvanlar sesler yaptılar. Bütün Ağrıdaki yasa batdı.”²⁵ “Gökten düşer, yerdenden biter gibi bir kalabalık, geceyle, Ağrıdakiyla birlikte Mahmut Hanın sarayının üstüne yürüdü.”²⁶ Böylelikle mitolojik anlamda insanların var oluşunu, kökeni anlatan kutsal hikâyelerdeki, kutsal zamanda var olan, güçlü ve kutsal Ağrı Dağı, burada halk olmuştur. Yazar temelde, halkın birleşirse Ağrı Dağı gibi güçlü olabileceğini düşündürmek ister. İnsanların ve evrenin yaratılışını, kökenini anlatan mitolojik anlatılardaki dağ, artık ideolojik bir simge hâlini almıştır: Halkın örgütlü gücü.

Romanda, Ağrı Dağı'nın öfkesini anlatan efsaneye yapılan atıflar, bir leit-motif olarak tekrarlanır. Ağrı Dağı'nın öfkesi artık Ağrı Dağı'nın çevresindeki halkın öfkesi olmuştur artık. Halkın öfkesini en iyi kavrayan ise Mahmut Han'dır. Şöyle düşünür: “İnsanları, şu dağlardan, ovalardan kopup gelen düşünüyordu. (...) Ama bunun altında çok şey vardı. İnanılmaz bir öfke vardı. Yüz bin yılın başkaldırma duygusu vardı. (...) Bugün benim sarayının kapısını tutarlar kız bahanesiyle, yarın İstanbul şehrini doldurur Padişahın sarayının kapısını tutarlar başka bir bahaneyle. (...) Yarın zulmü bahane ederler, öbürsü gün vergiyi, öbürsü gün sarayımızı, öbürsü gün ekmeği. (...) Ve bu kalabalığa güç yetmez.”²⁷

Demirci Hüso da bu kalabalığın gücünün farkındadır. Hüso, Türklerce kutsal olan demiri işleyen, halk tarafından ateşe taptığı düşünülen, şamana benzeyen birisidir. Hüso, toplanan kalabalığa şöyle der: “Biz hep böyle, her şeyde birlik olsak, kimse bize dış geçiremez. Bize dağlar, şahlar dayanmaz. Hiç kimse... Yeter ki böyle birlik olahtık.”²⁸

Dünya görüşü itibarıyla Marksist olan Yaşar Kemal, böylelikle halka, köylülere, işçilere birlik olması gerektiği mesajını iletmektedir. Romanda birbirini seven iki gencin evlenmesi için gücünü birleştiren halk, kötü yöneticiyi dize getirmiştir.

Yaşar Kemal, kendisiyle yapılan bir röportajda, bu eseri yazma amacını şöyle dile getirmiştir: “Ben iki büyük gücün sonsuz yaratıcılığına inanıyorum. Biri doğa, biri halk. Gücüm yerttiğince bu romanda, bu iki büyük gücü bir araya getirdim. Halk gücü bir araya gelince, onun karşısında hiçbir gücün duramayacağını anlatmaya çalıştım.”²⁹ Yazarın bu sözleri, yukarıda açıklamaya çalıştığımız düşünceleri teyit etmektedir.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: Bu üç romanda yer alan mitolojik kutsal mekân unsurları, yazarların dünya görüşlerine uygun olarak kullanılmıştır. “Titre ve kendine dön” şeklinde özetleyebileceğimiz görüş, Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun ve Nihat Atsız'ın romanlarında dile getirilir. Yaşar Kemal'in romanında ise mitolojik kutsal mekân, adeta halkın kendisinin ve gücünün simgesi olarak kullanılmıştır. Buna benzer unsurlar pek çok romanda bulunabilir, burada sadece üç romandan örnek verilmiştir.

Mitolojik unsurlar, ilk çıkışındaki inanç bağlarından koparak, pek çok sanatçıya, düşünürü ilham kaynağı olmuşlardır. Mitlerin hâlâ kullanılmasındaki en büyük sebep de insanlığın evrensel duygu ve düşüncelerini ifade etmedeki başarısıdır.

25 Yaşar Kemal, a.g.e., s. 87.

26 Yaşar Kemal, a.g.e., s. 87.

27 Yaşar Kemal, a.g.e., s. 113.

28 Yaşar Kemal, a.g.e., s. 119.

29 Ramazan Çiftlikçi, *Yaşar Kemal, Yazar-Eser-Üslup*, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1997, s. 280.